ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ МАҲАЛЛИЙ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИ

Б.А.Талапов

Мақолада давлат ҳокимияти маҳаллий органлари фаолиятини демократлаштириш борасида республикамизда олиб борилаётган ишлар ёритилган.

***Калит сўзлар**: бошқарув, маҳаллий ҳокимият, демократлаштириш, адолат, ваколат.*

В статье освещена проводимая в республике работа по демократизации местных органов государственной власти.

***Ключевые слова**: управление, местная власть, демократизация, справедливость, полномочия.*

*The article describes the measures taken in the field of democratization the activities of local government in our republi**c.***

***Key words**: governance, local government, demoratization, justice, authority.*

Жаҳон амалиёти ва мамлакатимиз миқёсида амалга оширилаётган ижтимоий-сиёсий ислоҳотлар жараёни шуни кўрсатадики, демократик қадриятлар ва қарашлар ҳокимият органлари ва

унинг раҳбарлари, ходимлари фаолиятида ўз-ўзидан шаклланмайди, ҳатто энг демократик Конституция ва қонунларнинг мавжудлиги ҳам уларни жамиятда тўғридан-тўғри қарор топтира олмайди.

Шунинг учун ҳам Республикамиз биринчи Президенти И.А.Каримов таъкидлагандек: “Тепадан туриб, махсус фармон ёки декрет билан жамиятда адолат ва демократияни ўрнатиб бўлмайди. Бу барчанинг бирдек иштироки, биринчи навбатда пешқадам зиёлиларимиз, турли сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари намоёндаларининг, масъул хизматчиларимизнинг ғайрати, жасорати, ақл-заковати билан рўёбга чиқадиган мураккаб ишдир” [1.244]. Дарҳақиқат, демократияни чеккадан келтириб бўлмайди, у халқнинг турмуш тарзи, менталитети, дунёқараши, унинг сиёсий-тарихий тажрибалари, қадрият ва анъаналари билан ҳамоҳанг равишда шаклланади. Зеро, “бу борадаги энг муҳим ва оғир масалалардан бири шуки, демократик тамойилларни жорий этишда асрлар синовидан ўтган, бугунги ҳаётимиз талабларига хизмат қиладиган, танлаб-саралаб олинган миллий қадриятлар ва умумбашарий тажрибаларни табиий равишда уйғунлаштира олишимиз лозим” [1.244].

Мустақиллик йилларида давлат ҳокимияти маҳаллий органларининг ташкилий, сиёсий-ҳуқуқий мавқеи мустаҳкамланди, уларнинг жамиятни демократлаштиришга қўшаётган ҳиссалари ва жамият сиёсий ҳаётидаги фаоллиги йилга-йилга ошиб бормоқда.

Мамлакатда юз бераётган ижтимоий-иқтисодий, сиёсий жараёнларнинг таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида маҳаллий ҳокимият органларининг мустақиллиги амалга оширилаётган давлат ва жамият қурилишини такомиллаштириш борасидаги кенг кўламли ислоҳотлар натижасида кенгаймоқда. Янгича шароитларда меҳнаткашлар манфаатларини ифодаловчилар сифатидаги бошқарув идоралари билан хўжалик юритувчи субъектлар орасидаги ўзаро муносабатлар янгича принципларга, кўпроқ ўзаро фойдали асосдаги иқтисодий манфаатлар принципларига асосланади” [6.58]. Демак, иқтисодий манфаатдорлик, хўжалик субъектлари ҳуқуқларининг кенгайиши, шартномавий муносабатларнинг қўлланиши жойларда демократик бошқаришга олиб келади.

Айни вақтда, Президентимиз Ш.М.Мирзиёев халқ билан ўзининг сайловолди учрашувларида ва 2016 йил 25 сентябрда ташкил этилган Бош вазирнинг интернет тармоғидаги электрон қабулхонасига фуқароларимиздан келиб тушган минглаб ариза, шикоят ва таклифларни чуқур ўрганиш натижасида давлат ҳокимияти маҳаллий органлари фаолиятида қатор камчилик ва муаммолар борлиги ҳақида қуйидагиларни таъкидлайди: “Ҳаётнинг ўзи ва халқнинг талаблари бизнинг олдимизга амалий ечимини топиш лозим бўлган янги ва янада мураккаб вазифаларни қўймоқда. Бу ўринда асосий муаммо, менинг назаримда, қуйидагилардан иборат:

Биринчидан, айрим идоралар ва уларнинг раҳбарлари реал ҳаётдан ва халқ эҳтиёжларидан маълум даражада узилиб қолмоқда.

Иккинчидан, тармоқ ва ҳудудларни ривожлантириш концепциялари ва дастурларини ишлаб чиқишда юзаки ёндашувга йўл қўйилмоқда.

Ва ниҳоят **учинчи** асосий камчилик – кўпчилик раҳбарларнинг мураккаб муаммоларни кабинетдан чиқмасдан, иқтисодиёт тармоқлари, ҳар бир корхонадаги, шаҳар ва туманлардаги, айниқса, қишлоқ жойлардаги ишлар қандай аҳволда эканини чуқур ўрганмасдан ҳал этишга одатланиб қолганлиги билан боғлиқ” [3.10].

Шу боисдан ҳам Ҳаракатлар стратегиясида давлат бошқаруви тизимини ислоҳ қилишда уни марказлаштиришдан чиқариш масаласига алоҳида эътибор берилди. Дарҳақиқат, мамлакатимизда амалга оширилаётган барча соҳалардаги ислоҳотлар самарасини таъминлаш, кўп жиҳатдан марказлашган бошқарувдаги асосий вазифаларни жойларга, вилоят, туман ва шаҳарлардаги давлат ҳокимияти органларига ўтказишга боғлиқ. Зеро, бошқарув вазифаларининг асосий қисмини марказдан вилоятларга, вилоятлардан шаҳар ва туманлардаги давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларига ўтишини таъминлаш шу тариқа бунинг аста-секин ўзини ўзи бошқариш жамоатчилик ташкилотларига ҳам етиб боришини назарда тутади. Демак, марказий бошқарув идораларининг асосий иқтисодий, маънавий-маданий ва ижтимоий-тарбиявий соҳадаги вазифалари маҳаллий ҳокимиятларга аста-секин ўтказилиши, шу тариқа давлат бошқарувида бевосита иштирок этадиган субъектлар доираси кенгайтирилиши зарур. Бу фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий йўлидир. Фуқаролик жамиятида давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари умуммиллий манфаатларга дахлдор энг муҳим вазифаларнигина амалга оширади. Мудофаа, давлат хавфсизлиги, ташқи сиёсат, пул-молия ва солиқ тизимини шакллантириш, қонунчиликни ривожлантириш шулар жумласидандир. Бироқ бу марказлашган бошқарувдан мутлақ воз кечиш керак деган фикрга олиб келмайди. Давлат мавжуд экан, у мудом марказлашган бошқарувга эҳтиёж сезади. Бу ўринда гап давлат бошқарувини демократлаштириш, бошқа-

риш субъектларининг доираларини кенгайтириш ва фаоллаштириш устида кетиши мумкин.

Мамлакатимизда бозор муносабатлари жамиятимиз ҳаётининг барча жабҳаларига чуқур кириб, илдиз отиб бормоқда. Бу жараёнлар кишилар ва бошқа ижтимоий гуруҳлар ўртасидаги алоқаларга таъсир этмай қолмайди, бироқ у эгоизм, корпоратив манфаатларга хизмат қилиш, ҳатто бошқаларнинг ҳуқуқларини паймол қилувчи ҳолларни келтириб чиқариши, натижада демократияни эмас, балки олигархияни, тенг ҳуқуқлиликни эмас, зўравонликни юзага келтириши ҳам мумкин.

Мамлакатимизда амалга ошириб келинаётган тараққиётнинг ўзбек модели ва давлат ҳокимияти маҳаллий органларининг фаолиятини такомиллаштириш айнан ана шундай нохуш ҳолатларнинг олдини олишга қаратилгани билан характерлидир. Бундай сиёсат натижасида, собиқ иттифоқ ҳудудидаги бошқа мамлакатлардан фарқли равишда, Ўзбекистонда даромадлар даражаси бўйича аҳолининг кескин табақаланиши мавжуд эмас. Энг кўп ва энг кам даромад оладиган аҳоли ўртасидаги фарқ 2000 йилдаги 53,3 баробардан бугунги кунда 7,8 баробарга тушди. Жамиятда ижтимоий барқарорликнинг мезони ҳисобланган бу кўрсаткич халқаро меъёрларга кўра 10 баробар қилиб белгиланган [2.2].

Давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев давлат идоралари, унинг раҳбарларини жойларга чиқиб одамларнинг дардини эшитиш, улар билан очиқ мулоқотда бўлиш, оғирини енгил қилиш зарурлигини қайта-қайта такрорладилар. Бу эса аҳолининг давлат ва жамиятга ишончини мустаҳкамлашга хизмат қилади, деб уқтирдилар ва “Халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари ҳалқимизга хизмат қилиши керак” деган долзарб вазифани барча бўғин раҳбарлари олдига қўйдилар [4.16].

Давлат ҳокимияти маҳаллий органлари тизими фаолиятида 2017 йилдан бошлаб барча даражадаги ҳокимлар, прокуратура ва ички ишлар органлари раҳбарларининг аҳоли олдида ҳисобот бериш тизими жорий қилиниши, ҳар бир туман ва шаҳарда “Халқ қабулхоналари”нинг ташкил этилиши шаклан ва мазмунан янги амалиёт эканини қайд этиш лозим. Орадан қисқа вақт ўтган бўлса-да, жойларда янги ташкил этилган халқ қабулхоналари ўзининг ижобий натижасини кўрсатмоқда.

Шу ўринда давлат ҳокимияти маҳаллий органлари фаолиятидаги мавжуд бир муаммо хусусида тўхталиш ўринлидир. Чунончи, ҳозирда халқ депутатлари кенгашлари ҳокимларга бўйсунади. Амалдаги қонунларда туман ва шаҳар ҳокими ўз ваколатларини ягона бошқарув тамойилларида амалга оширади ва ўзи бошқараётган органлар қарорлари ва ҳаракатлари учун шахсий жавобгардир, деб белгилаб қўйилган. Бундай ҳолат, муаллиф фикрича, халқ вакилларининг сиёсий ва ижтимоий фаоллигини ривожлантиришга тўлиқ имкон бермайди, уларни ҳокимнинг якка раҳбарлиги остида ишлашга мажбур қилади ва ўз демократик моҳиятини йўқотади. Ҳақиқатан ҳам маҳаллий ҳокимият органлари ҳуқуқий мустақил бўлган сиёсий партиялар ва нодавлат ташкилотларини ўзига бўйсундириш, уларнинг функцияларига кирмайдиган ишларга жалб этишга уринишлари учраб турибди. Бу эса демократик институтларнинг шаклланишига ҳам, фаолиятига ҳам халақит беради. Шу боисдан давлат раҳбари Ш.М.Мирзиёев томонидан келгусида мазкур амалиётга барҳам берилиши алоҳида қайд этилди. “Келгусида биз маҳаллий ҳокимларни бевосита халқ томонидан сайлаш масаласи ҳақида ҳам ўйлаб, муҳокама қилиб кўришимиз керак. Ҳар бир ҳудуд ўз раҳбарини ўзи сайласа, раҳбарларнинг халқ ва жамият олдидаги масъулиятини кескин оширишга эришиш мумкин” [4.19].

Бугун давлат ҳокимияти маҳаллий органларини замонавий, демократик тафаккурга ва бошқариш усулларига эга ёш кадрлар билан тўлдириш долзарб масалалардан биридир. Энг аввало, бизнинг онгу тафаккуримизга, маънавиятимизга кишан бўлиб турган эски асоратлардан холи бўлган замоннинг илғор талабларига жавоб берадиган ғайрат-шижоатли, мард, инсоф-диёнатли ёшларимизнинг ҳал қилувчи вазифаларга келиши учун йўлни кенг очиб бериш керак. Биринчи галда соғлом фикрловчи, шу азиз Ватан қисматини ўз шахсий қисмати деб биладиган, мамлакатнинг эртаси учун бор масъулиятни зиммасига олишга қодир, жафокаш халқимиз учун, демократия ва адолат учун ўзини бахшида этадиган, фидойи, изланувчи ёш авлоднинг бошини қовуштириш, унинг мақсад ва интилишларига қанот бериш зарур. Шу билан бирга, давлат хизмати институтини ислоҳ этиш, давлат хизматчиларининг моддий ва ижтимоий таъминоти, уларнинг касбий тайёргарлигини тубдан такомиллаштириш, бу соҳага янгича фикрлайдиган, масъулиятли, ташаббускор, ватанпарвар кадрларни жалб этиш бўйича тизим яратилиши кўзда тутилмоқда [4.19].

Демократик тараққиёт бутун жамият изланишларининг, халқ меҳнатининг пировард натижаси бўлади. Давлат ҳокимияти органлари, институтлари ушбу изланишларни тезлаштириши ҳам, уларга тўсиқ бўлиши ҳам мумкин. Демократик тараққиёт бутун инсониятнинг, тараққийпарвар кучларнинг истаги, иродаси ифодаси, ҳаётий

мақсадига айланган экан, ушбу глобал воқеликдан Ўзбекистон Республикаси ва унинг халқи ҳам чеккада қола олмайди. Бизда демократияни ҳаёт тарзига айлантиришга қодир ҳуқуқий институтлар ва механизмлар ҳам, халқни демократик тараққиётга бўлган интилишини амалда қўллаб-қувватловчи сиёсий институтлар ҳам ташкил этилган. Ҳозирги вазифа ушбу механизмлар ва институтларни ижтимоий-сиёсий тараққиётга янада самаралироқ хизмат қилишини таъминлашдир. Зеро, Президент Ш.М.Мирзиёев раҳбарлигида мамлакатимизда амалга оширилаётган ижтимоий-сиёсий ислоҳотларнинг моҳияти ҳам мавжуд механизмлар ва институтларнинг модернизациялашаётган ижтимоий ҳаёт талабларига мувофиқ фаол ишлашига эришишга қаратилгандир.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. Т.7. – Т.: Ўзбекистон, 1999. – 244 б.

2. Каримов И. 2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устивор вазифамиздир. // Халқ сўзи.- 2015.- 17 январь

3. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. –Т.: Ўзбекистон, 2017. -10 б.

4. Мирзиёев Ш.М. Қонун устиворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. –Т.: Ўзбекистон, 2017. -16 б.

5. Мусаев Ф. Демократик ҳуқуқий давлат қуришнинг фалсафий-ҳуқуқий асослари. –Т.: O'zbekiston, 2007. – 182 б.

6. Жалилов Ш. Давлат ҳокимияти маҳаллий органлари ислоҳоти: тажриба ва муаммолар.– Т.: Ўзбекистон, 1994. –58 б.

7. http://uza.uz/oz/politics/prezident-saylovining-natizhalari-elon-ilindi-09-12-2016

Наманган давлат университети,
2017 йил 12 апрелда қабул қилинган
(Тақризчи: доц. Б.Расулов)